

Hoofdstuk 6.10 Reis naar de Molukken, Ambon en Banda, en het begin der Molukse opstand

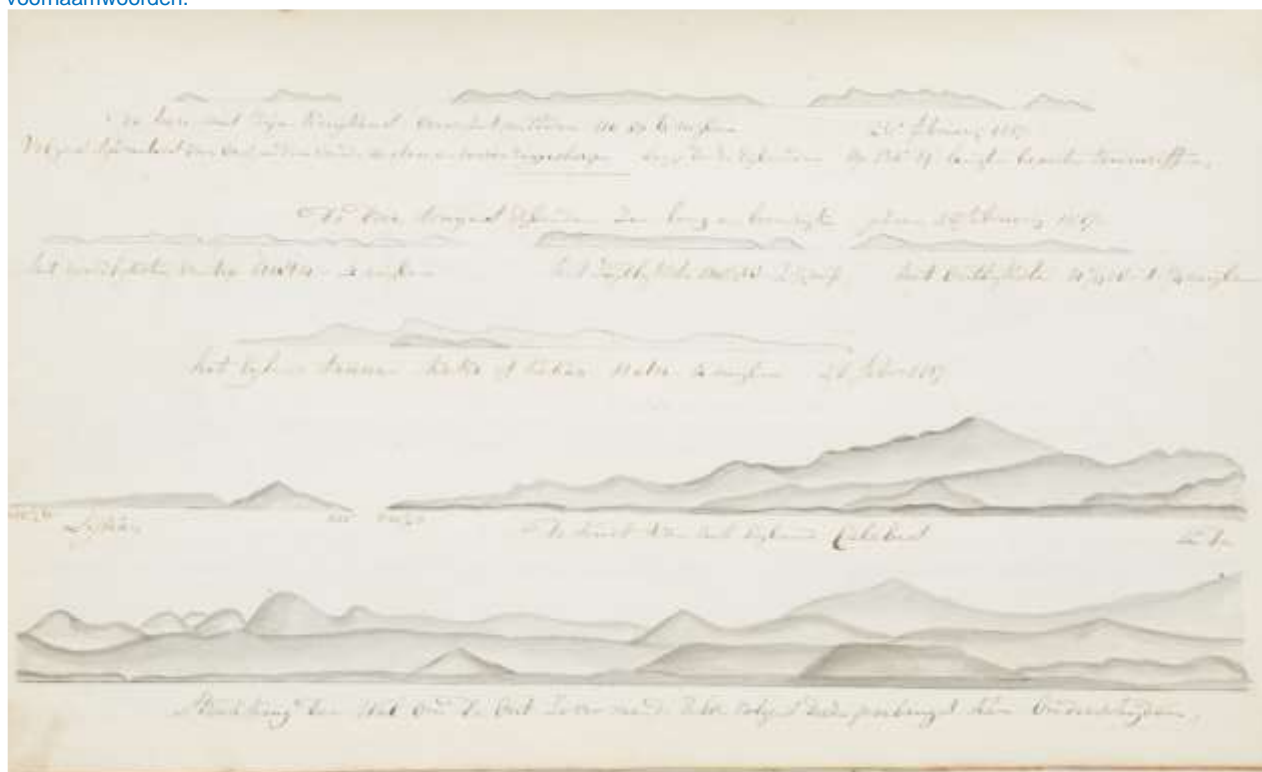
De vier schepen, De Nassau, de Maria R., Evertsen, en de Zwaluw vertrokken in de ochtend van de 22ste februari, 1817. De lucht was nog steeds nevelig en dampig vanwege de vulkanische uitbarsting, en er stond weinig wind die waardoor de nevel bleef hangen. Zodra de schepen buiten het vaarwater van Pangkah waren werd de loods E. Bart afgezet op een sloep om terug te keren naar Java. Op de noon werd de positie bepaald op 6°- 43' ZB en 129°-35' Lengte ten oosten van Tenerife (113°OL van Greenwich). De afgelegde afstand sedert het vertrek van de ankerplaats was 72 nm op een koers van NO tot ¼ O. Er stond een WtZ flauw variabel windje met een aangename temperatuur van 32°C. Omdat er weer zoveel mensen aan boord waren moest er weer vaak tussendeks gerookt worden om de stank te verdrijven. Het totale aantal mensen aan boord was nu bepaald op 759, bestaande uit 285 man bemanning, 474 man troepen en passagiers. Volgens het journaal was er was voor 800 man bevoorraad tot april en voor 300 man tot juli. Dit zal wel uitgerekend zijn door de victualiemeester. De afstand van Soerabaja tot Ambon is ongeveer 1800 km (972 nautische mijlen) en de afstand van Ambon naar Banda is 200 km (108 nm). Als men rekent dat bij gunstige condities zo'n schip gemiddeld 100 nm afstand (op 4 knopen) kan afleggen in een etmaal, betekend dat de tocht ongeveer 9 tot 10 dagen zou duren, dus er was voldoende proviand aan boord voor deze reis, maar vers water was altijd een probleem dus daar moest goed op worden gelet.

De volgende dag was de lucht nog heilig met weinig wind, de positie op de noon was nu ZB 6°-23', L 129°- 51', maar de afgelegde afstand was alleen maar 6.5 Duitse mijlen (26 nm) in het etmaal, het ging dus niet erg hard, maar misschien was dat maar goed ook, want tijdens de Achtermiddag wacht vond er een ongeluk plaats. Men had n.l. net de vaart verminderd om de andere schepen die wat achter vielen de gelegenheid te geven weer naderbij te komen toen tezelfdertijd een groep matrozen, bestaande uit Wiekeren, Tielkens en Spiekerman welke aan het werk waren onder de SB-kraanbalk om een roering* in het Daags anker te maken overboord vielen toen de stelling waar ze op stonden brak. Er werd meteen opgelooft (voor zover dat kan met zo'n groot zwaar schip) en een lijfboei aan een touw naar hen toegegooid. De matroos Wiekeren was aan de ring van het anker blijven hangen, dus hij kon weer snel naar boven worden gehesen, maar de andere twee kwamen in het water terecht. De matroos Tielkens, die in het water lag, had de tegenwoordigheid van geest om met één hand het touw wat hem was toegegooid te grijpen, en met de andere hand Spiekerman te grijpen die vlak bij hem in het water lag, zodat beide gered werden. Het was maar goed dat er weinig wind stond en de vaart uit het schip genomen was, anders had het wel naar kunnen af lopen. Ze kregen daarna een oorlam voor de schrik.

*) Een roering van een anker is een omkleedsel van de anker ring met touw of dik zeildoek om slijtage van de anker kabel tegen te gaan

De route volgde zo'n beetje dezelfde als die van de reis voorheen naar Makassar, via Groot Solombo naar de zuidkust van Celebes. Op de 25ste, een dag met weinig wind, werd het bestek vergeleken met de andere schepen. De Nassau rapporteerde een positie van 5°43' ZB en 132°28' L, de Maria 5°42' en 132°33' en Evertsen 5°41' en 132°34', dus allemaal tamelijk dicht bij elkaar, een variatie van een paar mijl, wel in gezichtsbereik. Men vraagt zich af waarom zij niet allen dezelfde positie berekende. Het antwoord schijnt te liggen in de bepaling van de plaatselijke noen (tijdstip van de hoogste stand van de zon). De route brachten hen ten zuiden van de "Hen met zijn Kuijkens"*) . Vanwege het rustige mooie weer had Veerman de gelegenheid om schetsen te maken van de verschillende eilanden waar zij langs voeren. Zie Figuur 6.10.1

*) Deze benaming was afkomstig uit de VOC-tijd, men maakte toen kennelijk geen onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke voornaamwoorden.

Figuur 6.10.1 Top onderschrift, De hen met zijn kuijkens over het midden no op 6 mijlen 26 Februarij 1817, Volgens tijdmeters van ons en die van de Nassau en Maria Rijgersbergen liggen deze Eilanden op 134°19' Lengte beoosten Tenerife (118°OL). Tweede onderschrift: De Drie tonijns eilanden, zeer laag en boomrijk gezien 28 februarij 1817, het noordelijkste van top nwtw 4 mijlen – het zuidelijkste nw ½ w 2 ½ mijl – het oostelijkste n ¼ w 1 ¼ mijl. Derde onderschrift; Het Eyland Tanna Keke of Kekan no t n ¼ mijlen 28 februarij 1817. Vierde rij; Nw1/2 w Lijkan (Laikan) - nw ¼ n De kust van het Eijland Celebes. Bodem rij Strekking der Wal om de oost zover men de zelve volgens de peilings kan onderschijden.

Op de 27ste was er helemaal geen wind, en om het schip een beetje op koers te houden werd de laberlot sloep uitgezet om de boeg in de goede richting te trekken. Des nachts op de 28ste werd de breedte bepaald op de ster Sirius wat gemeten werd op 5°- 43' ZB. Zoals te zien van de schetsen werd de kust van Celebes en het eiland Tana Keke waargenomen. De hoek van Laikang op Celebes was duidelijk zichtbaar op een afstand van ongeveer 5 nm. Het eerste doel van de reis was het plaatsje Boeloekoemba aan de zuidkust van Celebes, onder aan een hoge berg genaamd "Bontein" in het Nederlands, tegenwoordig Bonthain (2871m). Daar lag een kleine vestiging die vroeger door de Compagnie was opgericht. De Nassau werd opdracht gegeven voor te varen naar de ankerplaats van Boeloekoembo.

Figuur 6.10.2. Kaart van Zuidkust Celebes met route van het eskader

Saturdag Den 1ste maart 1817

De wind noordlijk, labber koelte, klaare lugt maakte zeil naar gelegenheid, wachte de schepen in, te 7 glazen (HW)

koersden OZO, passeerde twee eijlandjes aan BB van ons welke onder Celebes lagen, zagen verschijnen vuuren van

Visschers onder op de wal, konde ons door donker niet te best verkennen aan 't land, loode gestadig.

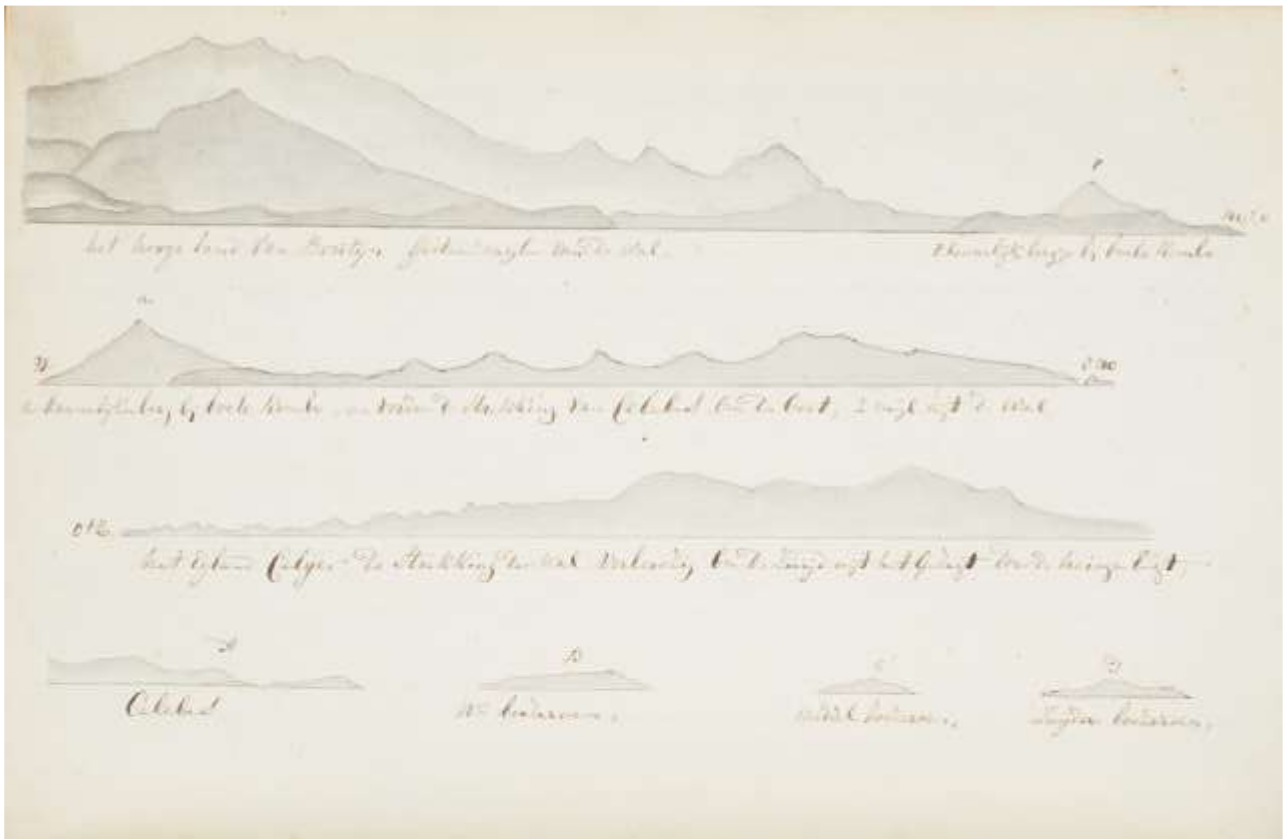
Om 5u 30 tijdens de PV sprong de Korporaal der Mariniers Van Eck overboord. Het schip was meer dan 4 nm van de wal, en hij kon duidelijk niet zwemmen, dus dit was waarschijnlijk een zelfmoordpoging. Hij werd evenwel door de matrozen G. Golstijn en J. Prins nagesprongen en gered, deze twee konden kennelijk wel zwemmen.

Spoedig na dit incident werd er geankerd op 16 vadem zandgrond op 4 nm buiten de wal op het daags anker voor Boeloekoemba. De Nassau en Maria R ankerden ten oosten en westen van de Evertsen. Dit was op 1 maart 1817.

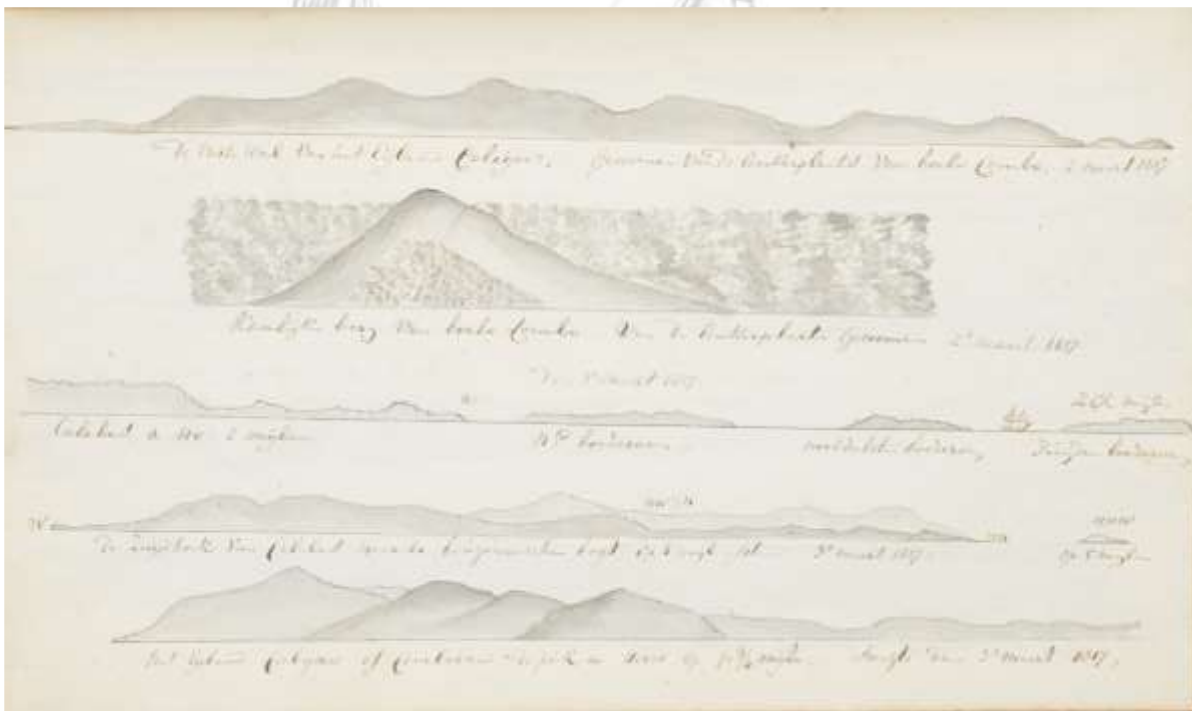
De Korporaal die overboord gesprongen was kreeg een afstraffing van 180 rottingslagen (Rotan Rietje). Of die man zich hierna meer thuis zou voelen aan boord valt te betwijfelen.

Elke vorm van desertie werd met harde hand gestraft in die tijd.

Het weer was regenachtig met veel bewolking de volgende dag, waardoor de berg Bontein niet helemaal kon worden gezien. Een schets van deze kustlijn gemaakt door Veerman is te zien in Figuur 6.10.3

Figuur 6.10.3 Zuidelijke kust van Celebes in 1817. De onderschriften zijn als volgt: Top ; Het hoogeland van Bontijn giste 3 mijlen van de wal- P.Kennelijk bergje bij Boelo Kombo. Tweede rij; a) Kennelijke berg bij Boelo Komba , en verder de Strekking vna Celebes om de oost , 2 mijl van de wal. Derde rij ; het eijland Celijer , de strekking der wal verloor zich om de Zuid uit het gezigt door de heiege lugt. Bodem rij” ; A Celebes, B Noord Boezeroen , C Middel Boezeroen, D Zuidjer boezeroen.

Figuur 6.10.4 Gezicht van uit de ankerplaats voor Boelokoembo. Onderschrift bovenste rij: De vaste wal van het Eijland Celijer, genomen van de ankerplaats voor Boelo Combo , 2 maart 1817, tweede rij; Kenlijke berg van Boelo Combo van de ankerplaats genomen , 2 maart 1817, derde rij; Celebes a NO – 2 mijlen , Nrdlk boezeroen- middelste boezeroen – Zuiden boez. Z 2 ½ mijl (NB , zie tweemaster), vierde rij; De Zuidhoek van Celebes naar de bougineeschen bogt op 4 mijl afstand 3^e maart 1817, vijfde rij ; het Eijland Cabijna of Comboina (Kabaena) , de piek a noord op 1 ¾ mijlen 'snagts den 3^e maart 1817

2^e maart, Aldus Veerman;

H----- De wind noorderlijk labberkoelte, mooi weer niets voorgevallen

D----- De wind NO tot ZZO opklarende lugt met afneemende regen, met de dag den Berg Bontijn door de wolken bedekt, dan de dezelfde ligt in de kaarten te Oostlijk geplaatst, De wal van Celebes vertoond zig vol boomen en heester boschen ook bergachtig, de grond zandagtig, zagen tegen het gebergte Eenige rijstvelden. De post boelo Komba bestaat uit een verschansing van palisades en grassoden, met 10 ligte stukjes kanon en enige bamboeze gebouwen, aan strant legt een negorij waar 2 en 3 steene Huisjes waren, en 30 bamboeze hutten, thans lag hier een Lt. Den Heer Roet, met 50 Europeansche soldaten, en de Ambtenaar Hagemans als resident, daar de boniërs deeze en ander kleinen posten gestadig verontrusten was men gedwongen hier zoveel magt te hebben, anders bestaat hier slegts uit een garnisoen van een Sergeant met 12 inl. soldaten. Het water is hier zeer ongemakkelijk en de verversching schaars te bekomen.

Terwijl de schepen ten anker lagen kwamen er verschillende prauwen langsij uit BoeloeKoembo die vruchten te koop aanboden. Ook leverde de wal een vers geschoten hert (hertebeest).

Die dag werd de Kwartiermeester C. Jansen tot Bootsman bevorderd en de matroos 1^e klas J DeLange tot Kwartiermeester.

De volgende dag, de 3^e Maart ten 8 uur 40 in de VM werd het sein van vertrek gehesen, en ging het eskader weer verder. Het weer was niet bijzonder, maar er stond een Labberkoelte. De lucht was overdekt met af en toe wat regen. De ankers werden gekat en gekipt en de zeilen werden losgegooid en langzaam zeilde de groep weg en werd er een koers gezet, één om tussen de middelste en te zuidelijkste Boezeroens Eilanden door te zeilen. De Nassau ging voor op want zij had een loods aan boord. Er stond alleen een sterke stroom tussen die eilanden Celebes en Celijer (Salajar), maar er was genoeg wind voor de schepen om veilig door deze straat te navigeren. De positie van de middelste Boezeroen was 5° - 50' ZB en 137° - 15', en daar werd het bestek op afgesteld.

Tijdens de eerste wacht werd het eiland Caboina (Kabaena op moderne kaarten) gepeild. De volgende dagen liep men tamelijk snel. Ondanks wat donder en weerlicht werd spoedig de zuidhoek van Boetong gepeild. (Zie kaart 6.10.2) Daarna passeerde men de Smits eilanden (Toekang Besie is maleis voor smit)

Figuur 6.10.5 Oude kaart van de Molukken, de eilanden Boero (Bouro) en Amblau zijn duidelijk aangegeven zowel de details van de Banda eilanden

Het eiland Boero werd waargenomen op de 6^e in het NNO, de bepaalde positie was 3°- 44' ZB en 143°- 2'L. De laatste drie dagen waren er goede afstanden afgelegd, ongeveer 150 nm per etmaal.

Het eiland Amblau (zie kaart Figuur 6.10.5) werd nu gepeild. Boeroe wordt beschreven als zeer bergachtig, vol bossen.

Er ontstonden weer problemen met de boegspriet, het voortuig was door het slingeren en stampen uitgerekt en moest aangetrokken worden met meerdere touwen om de zaak weer stijf te zetten. Later in de dag werden 2 drie mastschepen in de verte waargenomen.

De lucht was buig op de 7^e maart met weerlicht in het ZO. Het fokkewand moest worden aangetrokken, want dat was ook weer los gaan zitten. Maria R. en Nassau vielen weer achter, de Evertsen was kennelijk een snellere zeiler. De twee 3 masters die eerder waren gezien bleken Engelse koopvaarders te zijn.

De verkregen positie was 3°-59' ZB en 144°-7' OL. Naar gissing lag Amblau NW op 4 mijl, en spoedig in de AM kon men de hoek van Ceram zien. Hoewel het weer rustig was tornde plotseling het lijk van het groot marszeil los aan BBzijde, waarna dit zeil moest worden afgeslagen en vervangen.

Bij de Platvoet, in een enigszins buigige lucht werd het eiland Ambon waargenomen, en al gauw kon men de ingang van de baai zien, gemarkeerd door de hoek van Alang en die van Noesa Niwa. Zie figuur 6.10.6.

Veerman heeft het ook over de noordelijkste 3 gebroeders en de "Droge Rijst Hoek". Dit waren drie kleine eilandjes, eigenlijk rotsen, die net benoorden de kust van Ambon liggen (zie oude VOC kaart, Figuur 6.10.6). Deze staan meestal niet op gewone kaarten aangegeven. Het eilandje Amblauw was nog steeds zichtbaar achteruit.

Figuur 6.10.6 VOC kaart van het eiland Ambon. De drie gebroeders (Les trois freres) liggen linksboven, het "Chateau Victoria" beneden aan de baai op Leytimor.

Op zaterdag de 8ste maart 1817 omstreeks 06.00 uur werden de Nederlandse vlag en de Commandant standaard gehesen en werd de baai ingezeild. (Zie figuur 6.7.10). De Evertsen ankerde voor het kasteel Nieuw Victoria op 19 vdm diepte (zie figuur 6.10.8). Voor het vastleggen van het schip werd er een kabel aan de wal vast gelegd welke door de "retireer poorten"* liepen.

*(retireer poorten zijn een soort katrollen waardoor de kabel liep die je zelf weer terug kon halen, dus geen hulp nodig had van derden om de tros of kabel los te gooien)

Er werd een saluut van 15 schoten afgevuurd, dat door het fort egaal werd bedankt (het fort was nog in Engelse handen). De sloep werd uitgezet en de LTZ Munter en de heer Baumhausen werden naar de wal gestuurd om de Engelse gouverneur kennis te geven van het "arivement", de aankomst van het eskader. Tegen de middag arriveerde de Maria R en de Nassau die enigszins achter waren geraakt. Op de rede bevonden zich een Koloniale brik, verscheidene koopvaarders en inlandse vaartuigen, allen met Engelse vlaggen.

De bemanning kreeg een extra oorlam voor de veilige aankomst.

Op de AM vielen er wat stortregens.

Om 16.30 u gingen de heren Commissarissen Engelhardt, Gouverneur Middelkoop, kapiteins Dietz, Sloterdijk en Groot naar de wal, onder een saluut van 15 schoten dat beantwoord werd door het fort en verscheidene schepen.

Ondertussen werd de statie trap op de zij gehangen om het menselijk verkeer wat makkelijker te maken.

's Avonds vielen er weer buien met donder en bliksem.

Figuur 6.10.7 Veermans schets van de baai van Ambon. De twee armen van het eiland zijn Hitoe, links, en Lijtimor, rechts.

Op de 10^e overleed de Matroos J.H. Mulder aan ziekte. Het aantal doden aan ziekte was aanmerkelijk afgenomen sinds het vertrek uit Batavia. De volgende dagen werden de Europese en inlandse troepen gedebatteerd.

De Evertsen had wat moeilijkheden te kampen met de wal kabels die braken en een anker dat onklaar raakte.

Daarvoor werd het werpanker met de sloep uitgebracht om het schip weer recht te trekken. De victualiën van de wal waren maar summier wat niet te verbazen is op zo'n klein eiland.

Er werd maar 390# ossenvlees ontvangen voor het hele schip.

Maar in ieder geval was er excellent water dat van een waterval kwam aan de binnenbaai. Net zoals op de Kaap kon men een sloep met vaten onder de waterval leggen waardoor zij in korte tijd geheel gevuld waren, binnen twee minuten was een vat gevuld zonder het uit de sloep te dragen.

Omdat er zoveel problemen waren met de meertrossen werd er van de wal een "Manado gemoeten" kabeltouw van 14dm (omtrek) en 120 vadem lang ontvangen om het schip beter vast te leggen aan de wal, het ding woog 2900 Engelsche ponden, en werd gebruikt om het in een op het strand liggend anker te steken aldus dienende als achter tros.

Er kwam tijdens een donder en regenbui een brik onder Hollandse vlag binnen uit Java, met een Gouvernements lading. Dit was de "Anna", de schipper was de heer Bol.

Figuur 6.10.8 De ingang van het Fort Nieuw Victoria op het eiland Amboina zoals het er tegenwoordig uit ziet. Het is gerestaureerd en wordt gebruikt door het Indonesische leger.

Nadat er 23 halve leggers water waren ingeladen op de 15^e maart, kwam het gehele 21ste bataljon infanterie aan boord, sterk 3 officieren en 114 soldaten om naar het eiland Banda getransporteerd te worden. (Op de heen weg was alleen de rechterflank van dit bataljon aan boord) Verder werden er 62 vaten kruid naar de Nassau ontscheept en 33 vaten naar de Maria R. Een grote Nederlandse vlag werd naar de wal gezonden voor de gezags overdracht die plaats zou vinden op de 25ste maart.

Banda moest daarna worden overgedragen aan de Nederlanders. Alleen de Evertsen werd daarnaartoe gezonden voor deze taak.

De korporaal der Mariniers van Eck die eerder in Boelokoembo over boord gesprongen was deserteerde op de 17^e. De afranseling met het rotan eindje had hem weinig goed gedaan, wat niet te verbazen is. Maar waar kon zo'n man heen kon op Ambon was een raadsel, het was maar een klein eilandje.

Die dag werd er een kist met Fl. 1200.- koper en een met Fl. 800 zilver naar de wal gezonden. Nadat er diverse goederen aan boord werd geladen bestemd voor Banda, werd de diepgang gemeten op 20.5 vt voor en 22.5 vt achter, dus het schip helde nog steeds enigszins naar achter. De inventaris van drinkwater werd bepaald op 170 leggers, maar dat werd niet genoeg geacht want de volgende dag werden er nog weer 12 leggers bij geladen. (weet u het nog.... C.a. 400 of 560 liter)

Ook 12 putsen zand kwamen aan boord.

De volgende dagen waren enigszins rustig en werden gebruikt voor werkzaamheden aan boord. De matroos L. Van der Poel overleed op de 19^e en zijn lichaam werd op diep water overboord gezet met een sloep. Er was nog een andere tegenslag, toen nieuwe plunje werd

uitgepakt voor uitreiking aan de bemanning bleek veel daarvan aangevreten was door motten, ratten en vochtigheid.

Meerdere passagiers bestemd voor Banda kwamen aan boord waaronder de Kapitein der infanterie Niedeck met zijn vrouw, twee luitenants en 50 flankeurs en 22 Javaanse soldaten. Om de een of andere reden werd er geld heen en weer gezonden tussen de wal en de Evertsen. Op de 22ste maart gingen er drie kisten zilver- en 37 kisten kopergeld naar de wal en een dag later kwam er een kist met zilvergeld à fl. 20,000. - terug aan boord, en een kist met papiergeld van dezelfde waarde. Het is opmerkelijk dat papiergeld gebruikt werd aldaar, want in het vochtige tropische klimaat verteerde het papier natuurlijk tamelijk snel. Men was dus beter af met metaalgeld.

Als laatste kwamen de Heer Berkhof en de Majoor der Infanterie Halle aan boord. De Heer Berkhof was benoemd tot resident van Banda en de Majoor tot Commandant der troepen op Banda. Er was kennelijk een tekort aan Nederlandse vlaggen want voor het vertrek werd er doek ontvangen van wal om vlaggen van te maken. Men kan natuurlijk geen gezags overdracht houden zonder nieuwe vlaggen te hijsen.

Op 24ste vertrok de Evertsen, met weinig wind, of zoals Veerman het uitdrukte, "een zuidelijk zuchtje".

Het commando over de rede werd overgegeven aan de Nassau, nadat het dag schot was afgevuurd, waarna werden de kabels losgegooid en het daags anker werd gelicht. Omdat er maar weinig wind stond werden er twee sloepen ingespannen om het schip naar buiten te trekken. Dit heette "Boegseeren". Omstreeks 09.00 uur werden de stagzeilen bijgezet, maar er was te weinig wind om enige vaart in het schip te krijgen, omstreeks 10.00 viel de wind helemaal weg en werd er weer geankerd op 44 vdm met het daags net aan de ingang van de baai. Tegen de namiddag kwam er een beetje wind opzetten, net genoeg om de baai uit te komen. Diezelfde dag om 9.15 's avonds overleed KTZ Dietz, aan gevolge van een korte ziekte, "water in de borst". (Waarschijnlijk een hartverlamming, de ander mogelijkheid is een longontsteking, maar dan zou hij veel langer ziek geweest zijn. Dit gebeurde plotseling, dus was waarschijnlijk zijn hart). KLTZ VerHuell nam het Commando over, als ook het Commissariaat voor Banda. De reis ging door ondanks deze gebeurtenis en volgde koers van ZWtW. Voor de begrafenis van KTZ Dietz werd een doodskist gemaakt, het plan was om hem aan land te begraven.

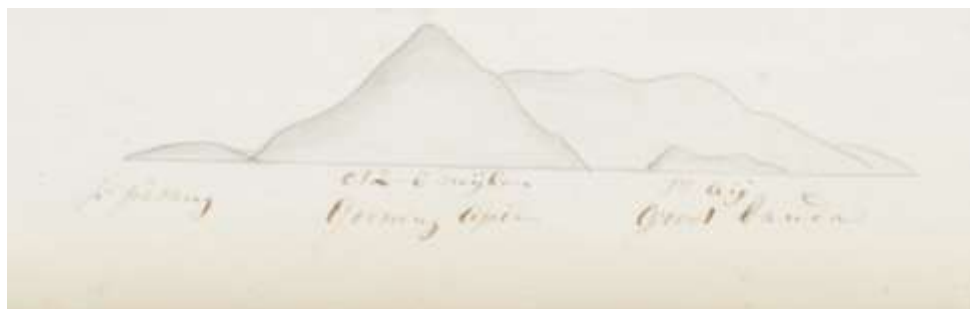
25 Maart 1817.

"Droegen het lijk het schip rond, en zonde het met de Labberlot onder toezicht van de adellborst, 1^e classe

W.D.Musquetier naar Amboina terug om aan wal begraven te worden".

De positie werd bepaald door middel van peilingen op de verschillende eilanden en was bevonden 3° -53' ZB en 144° - 52' L (ten oosten van Tenerife).

De afstand naar Banda was niet zo groot relatief gezien, ongeveer 100 km (55nm). Dus het duurde niet zolang voordat de top van de berg Gunung Api (Veerman noemt het ook de "brandende berg" kon worden gezien, dat tegenover Banda ligt. (Zie Figuur 6.10.9 Gezicht op Banda eilanden uit de verte gezien)

Figuur 6.10.9a Banda eilanden uit de verte gezien vanuit het Noord Westen door Veerman. Links het eiland Pisang, midden de vulkaan Goenoeng Api of Vuurberg op 8 Duitse mijlen (ongeveer 58 km) afstand, rechts Poeoloe Ai met Groot Banda op de achtergrond

Figuur 6.10.9b. Banda eilanden gezien vanaf 6nm (9 km). Onderschrift; "b tot c de wal van groot Banda of Lonthoir, b of Slamong otz, a De Goenung Api OZO op 1 ½ mijl, c Hollandia, d de papenberg op Neira. Onderste rij; Poelo Ai over het midden ZZW op ¾ mijlen, en rechts, Po. Rhun ZW ½ W 2 mijlen, Po. Najlakan. Figuur 6.10.10 Kaart van de Banda eilanden gemaakt door Veerman.

De positie op de noen was 4°-20' ZB en 145°- 51 L, naar gissing 10 (40nm) mijl van de Goenoeng Api, de koers en verheid in het etmaal bedroeg 16 ¼ mijl. (65nm). De Temp. 87.5F = 31C.

Omstreeks 4 uur 's middags werd het hoge land van Groot Banda (ook wel Lonthoir genoemd) waargenomen, zowel als Poeloe Rhun en Zwangi (Suangi). Zie kaart 6.10.5 voor overzicht van deze eilandjes

27ste Maart. Op de DW werden alle dienstige zeilen bijgezet, en werden de vlag en wimpel gehesen, 's ochtends vroeg werd Po. Ai gepeild O ¼ mijl en het gat van Lonthoir Z tot O 4/4 O, Po. Rhun ZwtW, Po. Zwangie NNW. De Evertsen zeilde tussen Lonthoir en Gunung Api door het Westergat naar binnen. Spoedig zagen zij het fort Hollandia op Groot Banda en begonnen zeil te verminderen. Er lagen daar verscheidene "Orang baijas"* , vaartuigen met de Nederlandse, Staten en Engelse vlaggen versiert, die ons kwamen verwelkomen, door gestadig om en om het schip te pagaaien, onder "indiaans" gezang en muziek, die met ons meegingen tot aan de ankerplaats.

* "orang baijas" mannen/vrouwen op platbodem sloopjes die door de inlanders werden gebruik om rond de schepen te varen en zo hun handel en wandel te verkopen, meestal etenswaren zoals groente en fruit !

Veerman maakt onderscheidt tussen de Nederlandse en Staten vlaggen. Waarschijnlijk bedoelde hij de Prinsenvlag, Oranje Blanje Bleu, en de Staten vlag, Rood Wit Blauw. Verder waren er geen verschillen in Nederlandse vlaggen behalve de Bataafsche vlag, maar die was nooit erg populair geweest. De Evertsen ging ten anker op 7 vdm grond met het

daags anker, en salueerde met 15 schoten, dat werd beantwoord door het fort Belgica, dat hoog boven de stad lag en waar de Engelse vlag “woeij”. De sloep werd uitgezet en Veerman was opgedragen om de Engelse resident, Mr. Sargent, van hun aankomst kennis te geven, waarna Z.E.’s de Heeren Berkhof, VerHuell en Halle werden uitgenodigd om naar de wal komen. Om 10.30 u, salueerde H. E’s met 11 schoten, Bij hun aankomen aan land salueerde het fort Nassau met 13 schoten. De tuiankers werden bijgezet in Noord en zuidelijke richting. Er waren totaal 3 forten op deze kleine eilanden groep, Fort Belgica en Fort Nassau beide op Banda Neira (Figuur 6.10.11) en Fort Hollandia op Groot Banda*).

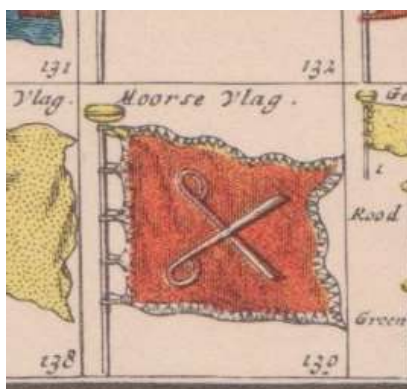
Figuur 6.10.11 a en b; Linksboven, het fort Belgica zoals het er tegenwoordig uitziet, en rechts de muren van het fort Nassau dat in minder goede staat is. Op de achtergrond is de Goenoeng Api te zien. Van het fort Hollandia op Groot Banda is alleen nog een ruïne over.

Nadat de statietrap aan de zijde was gehangen gingen de ambtenaren De Graaf, Van leperen en Schouten naar de wal.

De volgende dag werden de troepen gedebarkeerd die 2 halve leggers arak meekregen. Op deze verafgelegen eilanden was er natuurlijk niet veel te verhapstukken. Hoe de Compagnie daar vroeger hun mensen van voedsel voorzagen is een raadsel. Er waren daar geen rijstvelden, of misschien wat hele kleine, want alle landbouw was gefocust op de teelt van nootmuskaat en kruidnagels. Er waren wel Sago palmen voor het maken van Sagomeel, en ook wat vee en kippen. De Evertsen kreeg namelijk één os van 208# van de wal, wat maar een kleine os is, niet voldoende voor zo een groot schip. Deze eilandjes, want dat waren ze, waren de originele “Specerijen” eilanden waarover de Portugezen, Nederlanders, Engelsen en Spanjaarden jaren over vochten om het monopolie van die handel daarvan in de handen te krijgen.

*) De forten Hollandia en Nassau waren oorspronkelijk door de Portugezen gebouwd, en verbeterd door de VOC aan het begin der 17^e eeuw.

Op de 31ste kwam een koopvaarder “De Mohabaar” onder Moorsche vlag(Zie figuur 6.10.11) binnenlopen, die een lading van het Nederlandse gouvernement aan boord had bestemd voor Amboina, maar vanwege onvoordelige wind richtingen en stromingen viel zij te laag en kwam aldus op Banda terecht. Die dag kreeg de Evertsen nog een os van 208#

Figuur 6.10.11 Afbeelding van een Moorse vlag door Cornelis Danckerts te Amsterdam in de 18e eeuw. De Mohabare was waarschijnlijk afkomstig uit de Arabische golf. De betekenis van de schaar is niet duidelijk

Een Engelse brik “The Antelope” kwam aan uit Amboina op de 1^e April.

De watervoorziening op deze eilandjes was kennelijk niet zo geweldig want de Evertsen zond 20 leggers water naar

het Engelse transportschip “The Mandarine”, dat daar al voor anker lag.
Het gezag-overdracht vond plaats op de 2^e april.

De wind NO-Oost en ZW labber koelte, heldere lugt, ten 7” salueerden wij met 21 schoten, het welke het Kasteel egaal bedankte, hierop ging de Engelschen vlag neer en wert deezen Kolonie overgegeven, en de Hollandsche vlaggen op de forten geheesen, als wanneer the Anthelope met 21 schoten salueerden het welke het fort Belgica en wij egaal bedankten, gaven een extra oorlam, complimenteerde Den Heer Berkhof, als resident, verrigte het nodige, the Anthelope naar zee.

De 3e April 1817,

Er werd er weer water aan de Mandarine afgegeven, 5 leggers deze keer. De Heer VerHeull en enige officieren beklommen de Gunung Api welke 4582* voeten hoog is.

Nederlandse zeelieden beklommen deze berg al sinds de tijd van J.P. Coen tot aan de 2^e wereldoorlog. Op de volgende dagen begon de berg te roken en werd de berg bedekt door zware rook (Need pix)

Om de een of andere rede werd een Spaanse vlag naar de wal gestuurd op de 5^e april.

Er was geen melding van Spaanse schepen in de haven, dus het is niet duidelijk waarom ze die vlag nodig hadden aan de wal. Alle Engelse troepen waren ondertussen geëmbarkeerd op de Mandarine. Het fort salueerde met 11 schoten bij het inschepen van de Engelse resident Sir Sargent.

Dit schip vertrok in de AM van de 6^e april.

*) [Dit nummer komt uit het journaal](#)

Men verwachtte enige tijd op Banda te verblijven want er werden allerlei onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd, zoals verven, kalken in het beneden schip en het harpuizen* van de stengen. Er werden 8 zakken kalk daarvoor ontvangen van de wal. Dit soort voorraden moet allemaal oorspronkelijk door de Compagnie zijn opgeslagen. De verschansing werd zwart geverfd, de masten en boegspriet lichtgeel met zwarte banden.

*) Harpuizen is het insmeren/verfen van rondhouten met “Harpuis” een mengsel van Lijnolie en hars. Dit spul trekt in het hout en verzegeld barsten en scheuren en vormt goede bescherming tegen water incursie en rot

Volgens het journaal kon water gehaald worden op het park Groot Kombor op het eiland Banda, alleen is dit niet op kaarten te vinden.

De Spaanse vlag kwam onlangs terug aan boord, tezelfdertijd gingen er 24 vaten kruid à 100 pond elk en 31 vaten patronen naar de wal.

De Hollandse brik Anna, onder bevel van kapitein Bol, was met een lading voorraden uit Ambon aangekomen vertrok na het ontladen weer terug naar Ambon, zo ook de Mohabare. Er brak weer een regenachtige tijd aan de volgende weken, en het was een rustige periode (kalmte voor de storm) waarin allerlei werkzaamheden konden worden verricht.

Er werd zelfs Hydrografisch werk uit gevoerd. Om de kaarten te verbeteren werd het gat van Lonthoir opnieuw gelood.

Deze dieptes zijn aangegeven op Veerman's kaart in Figuur 6.10.10.

Op de 23ste kwam de Mohabare weer opdagen. Zij was weer niet instaat geweest om Ambon te bezeilen en had het nu opgegeven.

De Gouvernements lading werd daarom overgeladen op de Evertsen. Dit bestond uit 45 kisten met goederen, 29 kisten met geweren en andere militaire goederen voor Ambon, en 20 kisten met “duiten” die in slechte staat waren. Dit waren waarschijnlijk koperen duiten die door zout water aangetast waren en er groen uitzagen.

Tegelijkertijd zond De Evertsen een kist met fl. 20,000. - zilver geld naar de wal.

Het Engelse koopvaardijship de Zwaluw liep de rede binnen op de 27ste april, ook met en Gouvernements lading. (N.B. Vlak na de overname van Indië bestond er een reuze tekort aan vracht- en marineschepen, daarom werden er allerlei buitenlandse schepen gehuurd

door het gouvernement om belangrijke taken te vervullen, zoals troepenvervoer en bevoorrading)

De Zwaluw salueerde met 8 saluutschoten bij binnenkomst, maar liep spoedig daarna aan de grond. Met verschillende verzamelde sloepen werd zij weer losgetrokken. Ondertussen werden er voorbereidselen getroffen op de Evertsen voor de terugreis naar Ambon.

Op 28 april, werden er 18 leggers Foelie* wegende 8574# bruto en 6616 netto aan boord geladen. Behalve vracht kwamen er ook passagiers aan boord. De "rijks bestierder" van Boni, Krain Tomilalang, met zijn zoon, Mohamet Samaloeding en een slaaf, kwamen als Staatgevangenen aan boord. Zij waren door de Engelsen gevangengenomen en naar de Banda eilanden verbannen. De Chirurgijn, Mr. Colin en de Ambtenaar Kroezen met vrouw en kind kwamen ook als passagiers aan boord, alsmede de heren, Van Der Velden en Vetten, officieren der koloniale Marine, en ook nog twee soldaten.

Er wordt vermeld dat er 220 leggers water aan boord waren, bij het vertrek. (Ongeveer 126,500 liter of 126.5 ton gewicht)

*) Foelie is de gedroogde schil van de muskaatnoot dat ook gebruikt wordt als specerij.

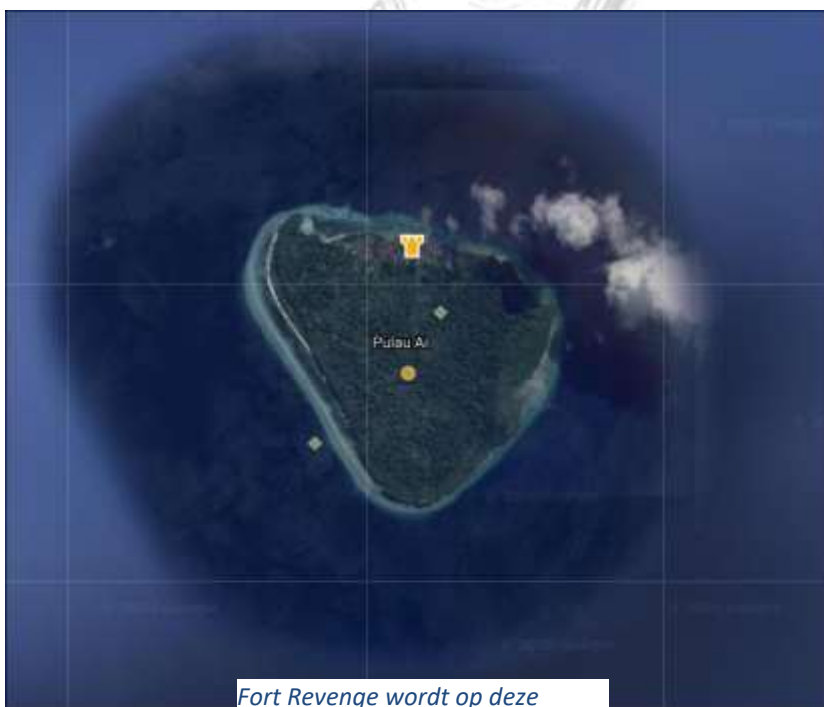
NB. Konde geduurende ons verblijf slegts een maal 's weeks verversching bekomen, zijnde de groentes zeer schaars als ook het vleesch, het welke 17 ½ Stuijvers het pont en 't spek 12 Stvrs. het pont kosten, pluimvee en andere levensmiddelen zijn hier wel drie en viermalen zo hoog in prijs als op Java. Gedurende ons verblijf genoten wij van de bewooners van dezer eijlanden veel vriendschap en Gastvrijheid, in zonderheid dienen de Heeren Berkhof-Resident, Van Aert -Magistraat, Vetten- haven meester en Architecteur, Ketting, Kamerling, Cloeten en Koutenberg, parkeniers genoemd worden.

Woensdag de 30ste terugreis naar Ambon:

Het vertrek vond plaats op de ochtend bij een ZZO-labberkoelte in buiig bewolkt weer, het schip liep heel langzaam het Slamongse of Oostergat uit (rechtsboven op de kaart in Figuur

6.10.9). Vanwege het wegvallen van de wind verdreef het schip en raakte het achterschip grond, waarop de ankers meteen werden laten vallen. Met assistentie van verscheidene Orang Baijas werd het werpanker uitgebracht om het schip in dieper water te trekken. Tegen de middag om 1 uur stond er genoeg wind om te zeilen, en spoedig waren zij het Lonthoir gat uit.

De bemanning kreeg een extra borrel voor de inspanning. Het fort Revenge (tegenwoordig een ruïne) op Poeloe Ai werd spoedig gepeild op ZO ½ ZO. Er stond evenwel een nadelige stroming die het schip in noordelijke richting duwde.

Fort Revenge wordt op deze satelliet foto aangegeven

Op 1 mei 1817, vielen er zware regens. Tijdens de VM passeerde de koopvaardij brik Anna die uit Ambon kwam op weg naar Banda. De positie was ZB= 3° - 53' L= 145°12', en de koers ging op hoek van Noesa Nida aan. Nauwelijks was de ingang van de baai van Amboina in zicht met zonsondergang of ze waren genoodzaakt weer naar buiten te gaan vanwege het veranderen van de wind met een donkere regenachtige lucht.

Het werd verstandiger geacht buiten de wal te blijven tot de weersomstandigheden beter werden, daarvoor koersten zij langs de oostwal heen en weer. Pas op de 4^e mei waren de wind en stroming gunstig genoeg om de baai binnen te lopen.

Onder zware regen en donder buien werd er op de Platvoet geankerd voor het fort Victoria. De brik Anna was ook onlangs weer teruggekomen. De Iris, Kltz Pool, en Nassau Ktz Sloterdijk, lagen daar voor anker als ook enige koopvaarders.

Den Lt2cl: H:P: 't Hooft in Commissie naar de wal. Dit Goevernement was daags na ons vertrek op 25 maart door de Engelschen aan de Nederlanders over gegeven, en ZM's fregat Maria Rijgersbergen, Kapt. Groot, was met troepen en den Commissaris Engelhart naar Ternate* vertrokken, om dat rijk en de kantoren Menado op Celebes Noord oost kust weder te instaleeren onder Nederlandsch gezag. De gemelde brik Anna had vrugteloos gepoogd om naar Banda op te werken, kunnende hij door sterken westelijke stromen niet op halen.

* De overdracht van Ternate vond op 30 april, 1817 plaats

5 mei, 1817, De scheepsdiepgang werd gemeten; Voor 20 ¼ vt, Achter 22 vt.

De adelborst Musquetier die met 8 matrozen met het lichaam van KTZ Dietz naar de wal gestuurd was op de 25ste maart om hem te begraven met de laberlot kwamen weer terug aan boord. Omdat de Evertsen al op weg was naar Banda gingen deze lieden in de schafting op de Nassau, ook kwam de gedeserteerde matroos Tabernal weer aan boord, nu in de boeien gesloten. Er wordt alleen niets vermeld over de korporaal der mariniers van Eck.

Deze man kon natuurlijk geen enkele kant op op dat kleine eiland. Alle passagiers uit Banda gingen van boord.

Een ander Moorsch schip arriveerde op de rede.

Op de 7^e werden er een sergeant, een Korporaal en 20 Mariniers naar het fort (Nieuw Victoria) gestuurd om "dienst te presteeren" zoals Veerman het uitdrukt.

Het weer bleef slecht de volgende weken met veel regen, donder en bliksem en af en toe sterke wind waardoor de meer kabels braken. Deze relatief rustige periode werd ruw verstoord op de 16^e;

Vrijdag Den 16 den,

Thermometer op 81 °, De wind OZO tot Zuiden en ZW, labber koelte, bewolkt, lugte de zeilen, verrigte het nodige, bij de pomp 21 duim. Ontfingen door een Canot met 2 man van het Eijland Saporoea berigt dat den heer Van Den Berg met vrouw en Drie kinderen * en des zelfs boekhouder en het Garnizoen als een Sergeant, 22 Flankeurs door de inwoonders van dat Eijland op afgrijpselijke manier vermoord waren, en alle inlanders van Saporoea en Noesa Laut en gedeeltelijk van Haroeko in opstand waren tegen het neerlandsch Gouvernement. Maakte uijt de Equipagiens Z.Ms scheepen Nassau en Evertsen en van het Garnizoen een expeditie gereed op verzoek van den Gouverneur en op last van den Heer Colonel Sloterdijk.

*Alleen zijn 5-jarig zoontje hoewel zwaargewond overleefde deze moordpartij. Hij werd nog levend gevonden en verpleegd door een lokale vrouw die medelijden had met het kleine ventje. Er zijne veel verhalen geschreven over zijn lot. Hij werd later weer teruggegeven aan de Nederlanders.

Dit was het begin van de Molukse opstand. Met zonsopgang werd het detachement van de Evertsen bestemd voor de expeditie naar Saparoea naar de wal gezonden, bestaande uit Ltz 2 J.H. Munter, P.A. De Jong.

De Adelborsten F. 't Hooft, Musquetier en J. Staverman, de Chirurgiein 3^e cl. H. Ten Bergen, 38 matrozen en 12 Mariniers. Deze verenigde zich met de veertien mariniers die op de 7^e mei naar het fort waren gestuurd. Van De Nassau vertrok terzelfder tijd ook een detachement naar het fort Nieuw Victoria. Het Evertsen detachement kreeg 4 dagen victualiën mee, 38 geweren, 36 tassen, 3 pistolen en een trom. Verdere bewapening kwam van het fort. Omstreeks 07.00 uur op de 17^e vertrok de expeditie, onder bevel van de Majoor der Genie Beetjes. De reisroute ging via Bagoeala en Haroeko naar Saparoea.

Er wordt alleen niet vermeld hoe de troepen het water overstaken tussen de eilanden, maar dat zal met gehuurde prauwen geweest moeten zijn. Ze konden via land opmarcheren tot aan de noord kust van Hitoe, maar daarna moest het water worden overgestoken om op Haroeko te komen en vervolgens naar Saparoea. Volgens Veermans beschrijving waren er drie detachementen met een sterkte van 8 officieren en 180 Europeanen, 50 Javaanse soldaten, en 60 schutters onder bevel van de Radja van Batoe Mera die vrijwillig zijn hulp had aangeboden. (Plaatsje ten NO van Ambon, op de kaart Figuur 6.10.12 beneden "Batu Merah")

Figuur 6.10.12. Moderne kaart van Ambon en omliggende eilanden. Men kan zien dat dit maar kleine eilandjes waren, maar vanwege de Nootmuskaat werd er keihard om de handel daarvan gevochten.

Ondertussen kwam de koning van Gilolo (Halmaheira), genaamd Mahomet Asan als gevangenen aan boord vergezeld van zijn vrouw en 3 kinderen.

De Engelse resident Mr. Martin scheepde zich in met zijn gevolg op het Engelse schip Mandarine en vertrok naar Bengalen. Het fort salueerde hem met 15 schoten

De volgende paar dagen waren rustig, maar wel werden er 15 gewapende matrozen naar de pas van Baguala gestuurd om die doorgang te bewaken. Op dinsdag de 20ste kwam het Engelse koopvaardijship de Zwaluw aan beladen met specerijen uit Banda, ook arriveerden er drie Paduwakans van de Aro's eilanden.

Op woensdag de 21ste ging de Iris onderzeil met victualiën en ammunitie voor Saparoea, doch ze waren nauwelijks vertrokken of een sloep met de Commissaris Generaal Engelhardt kwam langszij met het verzoek om seinen te hijsen voor de Iris om terug te keren, want er waren zeer nadelige berichten uit Saparoea ontvangen. De Evertsen zond een sloep om de Iris weer naar binnen te slepen. Tegen de avond kwamen de Adelborsten 't Hooft*) en

Staverman terug van de expeditie met een matroos en vijf Mariniers en ook een prauw met eenige “geblesseerden”, waaronder de Ltz. Scheijdius en de Ltn. der Infanterie Verbruggen. De Radjah van Baroe Mera kwam ook terug met 56 schutters. Van hen werd vernomen dat de rebellen op Saparoea zeer sterk en goed bewapend waren**. “Vernamen dat de Majoor Beetjes vlak na de landing in opmarsch naar het fort Duurstede door een overmacht wiert staande gehouden, en zig na een kort gevecht tot de retraite gedwongen zag, dan de muitelingen zig het strand verzekerd hebbende, deede een aanval op de onzen welke in hun retraite allen gemassaceert wierden. De Saparoeesen hadden veel Alfoeren van Ceram met hun. Het was omstreeks de middag van de 19^e dat nagenoeg de geheele expeditie met de majoor Beetjes verloren ging.”

Gesneuvelden van Detachement Zr.Ms. De Admiraal Evertsen, 20 mei 1817					
Naam	Rang/Stand	Naam	Rang/Stand	Naam	Rang/Stand
Munter	LTZ 2	J.Van Der Waal	Matroos	Bakker	Sergeant Mariniers
P.H. De Jongh	LTZ 2	J.Hectos	Matroos	Diederich	Korporaal Mariniers
L.Polderman	Matroos	Querin	Matroos	J.Schoen	Marinier
N.Lemat	Matroos	V.Doneer	Matroos	Guldewaart	Marinier
P.Roos	Matroos	Portier	Matroos	Van leuven	Marinier
J.Hoogwerf	Matroos	M.de Leeuw	Matroos	Maas	Marinier
W.Tilkes	Matroos	G.Otten	Matroos	De vries	Marinier
P.Louters	Matroos	A.M.De Wolf,	Matroos	Postma	Marinier
P.Zuiderveldt	Matroos	G.Vullen	Matroos	Zoetervisch	Marinier
J.Schellinger	Matroos	P.Van Leuven	Matroos	Duits	Marinier
A.Bakker	Matroos	Limburg	Matroos	Paulus	Marinier
J.L. Vermijden	Matroos	P.Wiekera	Matroos	Van Ijteren	Marinier
F.Wiedes	Matroos	J Duim	Matroos	Aris	Marinier
W.Van Zalm	Matroos	onleesbaar S..	Matroos	Jasoen	Marinier
Van Rijn (Nassau)	LTZ 2	Anemaat (Nassau)	Adelborst	E.Bakker	Marinier
				Scholten	Marinier

Tabel 6.10.1 De gesneuvelden van de Marine op het eerste gevecht op het eiland Saparoea op 20 mei, 1817

*) De jongeman, hij was 17 jaar oud, had zich bijzonder heldhaftig gedragen in het gevecht en was in staat geweest de Nederlandse vlag te redden. (Ref. Q.M.R VerHuell, “Herinneringen van ene reis naar Oost-Indien”, vol.1, p137)

**) Een beschrijving hiervan is gegeven in VerHeulls boek

Er was een detachement achtergebleven op het eiland Haroeko op het fort Nieuw Zeelandia onder bevel van de Adelborst 1^e klasse Musquetier.

De namen van de gesneuvelden van de Evertsen Zijn getabuleerd in Tabel 6.10.1. Van de Nassau wordt Ltz2 Van Rijn genoemd en de Adelborst Anemaat. Ook vermeld het journaal dat van de 50 Javanen allen gesneuveld waren en ook 4 schutters van Baroe mera, wat overeenkomt met de 56 die terugkeerde van de oorspronkelijke 60 man.

De volgende dag kwam de 3^e Chirurgijn TerBergen met een Matroos terug uit Haroeko. Alleen wordt er niet vermeld wat voor nieuws zij brachten. Wel werd er vernomen dat nu ook in het gebergte van Hitoe oproer was, dus ook op het eiland Ambon zelf.

Op vrijdag de 23ste kreeg Willem Veerman opdracht om zich met 4 matrozen op het Engelse schip de Zwaluw in te schepen om specerijen van Haroeka af te halen en te surveilleren. Haroeka was allesbehalve veilig, maar in ieder geval was het fort Zeelandia aldaar nog in Nederlandse handen. Hier breekt een nieuwe episode in het leven van Willem Veerman aan.

WORDT
VERVOLGD

Voor de nieuwe lezers van dit avontuur..... de eerdere uitgaven kunt u vinden op <https://www.tenanker.com/speciale-uitgaven.html>

